

Серія «Бест»
заснована у 2019 році

Jeffrey Archer
KANE AND ABEL

Переклад з англійської
Є. М. Тарнавського

Художник-оформлювач
М. С. Мендор

Присвячується Майклу та Джейн

Арчер Дж.

А88 Каїн і Авель: роман / Джеффри Арчер; пер. з англ. Є. М. Тарнавського; худож.-оформлювач М. С. Мендор. — Харків: Фоліо, 2019. — 508 с. — (Бест).

ISBN 978-966-03-8748-5 (Бест).

ISBN 978-966-03-8933-5.

Джеффри Арчер (нар. 1940 р.) — постать доволі неоднозначна. Англійський політик з оксфордською освітою, який кілька разів полишав політичну арену через скандали; благодійник; лорд, котрий потрапив до в'язниці за лжесвідчення та перешкоду в здійсненні правосуддя; людина, яка почала писати книжки, щоб хоч якось виправити своє матеріальне становище. Уже перший його роман став у США бестселером і дав авторові змогу розплатитися з боргами. Й Арчер так захопився письменництвом, що написав понад 20 книжок.

В основі роману «Каїн і Авель» (1979) — протистояння двох яскравих особистостей. Вільям Ловелл Каїн народився в Америці в сім'ї багатого банкіра, що здебільшого й визначило його характер і майбутнє. Авель Росновський з'явився на світ у той самий день, що і Каїн, тільки у Польщі, і був знайдою, сьомою дитиною у бідній родині, й до свого повноліття йому довелося пережити стільки лиха, що не кожна б людина могла витримати. Проте, незважаючи на такі різні долі, Каїна і Авеля об'єднувала воля до життя і прагнення в усьому бути першими. І врешті-решт провидіння зіштовхнуло їх у нещадній боротьбі за владу і багатство...

УДК 821.111

Kane and Abel Copyright © 1979 by Jeffrey Archer
© Є. М. Тарнавський, переклад українською, 2019
© М. С. Мендор, художнє оформлення, 2019
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2019

ISBN 978-966-03-8748-5 (Бест)

ISBN 978-966-03-8933-5

ЧАСТИНА ПЕРША

1906—1923

1

18 квітня 1906 року, Слонім (Польща)

Вона перестала лементувати лише тоді, коли перестала дихати. Саме тоді почав волати він.

Хлопчина, який полював на зайців у лісі, не був упевнений, що це було — останній зойк жінки чи перший — малюка, який сповіщав, що на світ з'явилася нова істота. Підліток обернувся, відчуваючи можливу небезпеку, а його очі шукали тварину, котра, вочевидь, відчувала біль. Та він зроду не знав жодної тварини, яка кричала б так разюче. Хлопець обережно ступив крок назустріч галасу, що уже перетворився на завивання, але він усе одно не був схожий на голоси тварин, яких він знав. Підліток сподівався, що тваринка буде невеликою, щоб її можна було вбити; принаймні зайцем можна буде пообідати.

Він підкрався до річки, звідки надходив дивний гамір, перестрибуючи з дерева на дерево та дряпаючи кору. «Ніколи не залишайтеся надовго на відкритому просторі», — колись навчав його батько. Коли хлопчина дійшов до краю лісу, то міг уже оглянути всю долину аж до річки, і навіть тоді йому знадобилася дрібка часу, аби збагнути, що дивний зойк вичавлює не звичайна тварина. Він підкрався до схилу, хоча й довелося вийти на незахищений простір.

Відтак підліток побачив жінку, чия сукня була задерта до пояса, а босі ноги — розчепірені. Він ніколи раніше не бачив, щоби

жінка так лежала. Хлопець хутко помчав до неї і перелякано витріщився на живіт породіллі. Вона більше не лементувала, бо була мертва. А між ногами жінки лежала маленька рожева грудка, уся вкрита кров'ю, а від неї тягнулося щось схоже на мотузку. Молодий мисливець кинув щойно спійманих зайців на землю й упав на коліна біля цієї маленької істоти.

Він довго лупав на неї очима, явно приголомшений, аж нарешті перевів погляд на жінку. І тут же пошкодував про таке своє рішення. Вона вже встигла посиніти від холоду, а втомлене молоде обличчя виглядало, як старезне. Не було потреби казати, що жінка вже відійшла. Підліток підняв слизьке тільце, що лежало на траві між ногами матері. Якби його хтось запитав, чому він це зробив, хоча й не було кому питати, то хлопець відповів би, що його збентежили крихітні нігтики, які дряпали зморщене личко.

Мати та дитина були пов'язані між собою слизькою мотузкою. Хлопчина уже бачив народження ягняти кілька днів тому, а тепер намагався згадати, як це. Атож, це те, що зробив вівчар. Та чи наважиться він зробити таке ж із дитиною? Завивання раптово припинилося, і підліток відчув, що рішення треба приймати негайно. Він сьгнув по ножа, того, яким білував зайців, витер його об рукав, і, завагавшись лише на мить, відрізав мотузку біля животика малюка. Кров потекла вільно від відрізаних кінчиків. А що зробив вівчар, коли народилося ягня? Він зав'язав вузлик, аби зупинити кров. Звісно, певна річ. Хлопчина вирвав із землі довгу травинку і квапливо зав'язав неокочирний вузлик на пуповині. Потому взяв дитину на руки. Та знову розридалася. Підліток повільно підвівся з колін, залишивши лежати трьох мертвих зайців та одну мертву жінку, яка народила цю дитину. Перед тим як нарешті обернутися до матері спиною, він стулив її ноги до купи і стягнув сукню до колін. Здавалося, що зробити так буде правильно.

— Святий Боже, — промовив хлопчина у голос. Він завжди це казав, коли робив щось або дуже хороше, або дуже лихе. Зараз підліток іще не був упевнений, який саме це вчинок.

Юний мисливець побіг додому, де його мати готувала вечерю, чекаючи лише на впольованих зайців; усе інше вже було готове. Йї було цікаво, скільки син зумів упіймати сьогодні; щоб нагодувати сім'ю із вісьмох осіб, їх потрібно було не менше трьох. Іноді

хлопцеві вдавалося впольовати качку, гусака або навіть фазана, який прибулдився з маєтку барона, на якого працював його батько. Та цієї ночі він упольовав зовсім іншу істоту.

Коли підліток дійшов до обійстя, то так і не наважився перекинути свою здобич навіть в одну руку, тож кóпав двері ногою, поки їх не відчинила його мати. Хлопець мовчки простягнув їй малюка. Жінка не поспішала забрати цю ношу в сина і заціпеніла, затуляючи однією рукою рота, задивившись на нещасне створіння.

— Святий Боже... — тільки й сказала вона та перехрестилася.

Підліток поглянув в обличчя матері, шукаючи якоїсь ознаки задоволення чи гніву. Та знайшов очі, що сяяли ніжністю, якої він зроду-віку не бачив. Тоді й зрозумів, що цей вчинок був хорошим.

— Це маленьке дитя, — сказала його мати й узяла малюка на руки. — Де ти його знайшов?

— Вниз по річці, матко, — відповів він.

— А його мати?

— Мертва...

Вона знову перехрестилася.

— Швидко біжи та розповіси батькові, що сталося. Він знайде Уршулу Войнак у маєтку, треба їх обох відвести до матері. А тоді переконайся, що вони прийдуть сюди.

Хлопчик обтер руки об штани, щасливий, що удалося не впустити цю слизьку істоту, і помчав шукати батька.

Його мама зачинила двері плечем та закликала Флорентину, свою старшу доньку, і звеліла їй поставити баняк на вогонь. Відтак сіла на дерев'яний ослінчик, розстібнула блузку і запхала свою втомлену пипку до маленького зморщеного ротика. Софія, її наймолодша донька, якій виповнилося лише шість місяців, сьогодні мала залишитися без вечері. Врешті-решт, як і вся родина.

— І заради чого? — сказала жінка вголос, загортаючи дитину в хустину. — Бідна малеча помре іще до світанку.

Вона не повторила цих слів Уршулі Войнак, коли та прибула за кілька годин. Літня повитуха омила маленьке тільце та схилилася до пупка. Чоловік тихо стояв біля грубки і спостерігав за тим, що діється.

— Гість приводить до оселі Бога, — процитувала жінка стару польську приказку.

Чоловік сплюнув.

— Бодай його холера забере! Нам досить і власних дітей.

Жінка зробила вигляд, що не почула його, й погладила в темряві темне волосся на голівці дитини.

— Як ми його назвемо? — запитала вона.

Її чоловік стенив плечима.

— Чи це має значення? Нехай ляже в могилу без імені.

2

18 квітня 1906 року, Бостон (штат Массачусетс)

Лікар узяв новонародженого за ніжки і ляснув по сідничках. Дитина заверещала.

У Бостоні, що в штаті Массачусетс, є лікарня, яка обслуговує переважно незаможних, котрі страждають від хвороб, але в окремих випадках дозволяє собі приймати й багатих пацієнтів. Матері часто лементують і, ясна річ, не завжди народжують дітей у сорочках.

Якийсь молодик міряв кроками підлогу за дверима палати, а всередині перебували двійко акушерів і сімейний лікар. Цей батько не вірив у ризики, пов'язані з народженням первістка. Акушери отримують солідну винагороду за те, що стовбичили на місці та спостерігали за подіями. Один із них, котрий під довгим білим халатом був одягнений у вечірній костюм, запізнювався на вечерю, але він не міг дозволити собі відмовитися від цього особливого народження. Троє з них раніше тягнули соломинки, щоб вирішити, хто саме прийматиме дитину. Виграв доктор Мак-Кензі, сімейний лікар. «Кремезний надійний чоловік», — думав про нього батько, коли чвалав коридором.

Не тому, що він мав якусь причину для неспокою. Річард відвіз свою молоду дружину до лікарні в екіпажі цього ранку — зважаючи на розрахунки лікаря, це був двадцять восьмий день її дев'ятого місяця. Анну схопили перейми незабаром після сніданку, але його запевнили, що народження не станеться, поки сьогодні не замкнеться його банк. Батько був дисциплінованим чоловіком і не бачив причин, чому б народження дитини мало порушити його впорядковане життя. Та він усе одно залишався на ногах.

Медсестри та лікарі минали його, стишуючи свої голоси, коли підходили ближче, і говорили гучніше лише тоді, коли відходили на безпечну відстань. Молодик нічого не помічав, адже люди завжди поводитися біля нього таким чином. Більшість працівників лікарні ніколи не зустрічалися з ним особисто, але всі вони знали, що він за цабе.

Коли ж народився син — йому навіть на гадку не спадало, навіть на мить, що дитина може бути дівчинкою, — він збудує нове дитяче крило, яке шпиталю зараз дуже потрібне. Його дідусь уже збудував бібліотеку, а батько — школу для місцевої громади.

Майбутній батько намагався почитати вечірню газету, бачив слова, але не тямив їхнього значення. Він нервував, навіть хвилювався. Чоловік ніколи не зробив би нічого для них (він майже всіх називав «їх»), які не знали, як важливо було, щоб його первісток виявився хлопчиком, тим, хто колись посяде його місце президента та голови ради директорів банку. Молодик зупинився на спортивних сторінках. Бостонські «Ред сокс» здолали нью-йоркських «Гайлендерів», хтось святкував перемогу. Потім він побачив заголовок на першій шпальті: «Найруйнівніший землетрус в історії Америки». Спустошення у Сан-Франциско, принаймні чотириста людей загинули, інші перебувають у жалобі.

Він це ненавидів. Такі події можуть відволікти громадськість від народження його сина. Люди запам'ятають, що цього дня сталося щось інше.

Чоловік розгорнув сторінки про фінансові новини і перевірів ситуацію на фондовому ринку: акції впали на кілька пунктів. Цей клятий землетрус відкусив майже сто тисяч доларів вартості його активів у банку, а позаяк його особиста частка іще залишалася вагомою і становила понад шістнадцять мільйонів доларів, то знадобиться щось більше, ніж землетрус у Каліфорнії, щоб зміну рівня його статків могла зареєструвати шкала Ріхтера. Зрештою, тепер він міг би жити на відсотки від відсотків, натомість капітал у шістнадцять мільйонів доларів залишався б незмінним, готовим для ще не народженого сина. Багатій продовжував удавати, що читає часопис.

Акушер у вечірньому костюмі штовхнув двері, щоб повідомити новини. Він відчував, що має зробити щось, аби виправдати свій чималий гонорар. Крім цього, для такого оголошення він був

одягнений найвідповіднішим чином. Двоє чоловіків на мить втрищалися один на одного. Лікар також трохи нервував, але він не мав наміру показувати своє хвилювання перед батьком дитини.

— Вітаємо, сер, у вас син. Гарненький маленький хлопчик.

Першою думкою батька було те, що люди поводяться нерозумно, коли народжується дитина: чи міг малюк бути іншим, ніж малим? Потім він нарешті усвідомив новину: у нього — син. Молодик подумки склав подяку Богові, в якого не вірив. Акушер вирішив щось запитати, аби порушити мовчанку.

— Як ви його назвете?

Батько відповів без вагань:

— Вільям Ловелл Каїн.

3

Після того як вляглося хвилювання при вигляді народженого немовляти, вся сім'я повлягалася спати, але мати довго не могла заснути, тримаючи дитину на руках. Гелена Коскевич вірила в життя, вона вже народила дев'ятьох дітей, аби довести це. Хоча вона й втратила трьох у дитячому віці, однак не дозволила нікому з них піти легко.

У свої тридцять п'ять років вона вже знала, що їй колись розпусний Ясьо не дасть їй більше ні синів, ні доньок. Але Бог подарував жінці це малю. Звісно, воно має жити. Гелена мала просту віру, і це було добре, адже доля ніколи не дозволила б їй нічого більше, ніж невибагливе життя.

Хоча їй ще було далеко до сороківки, недостатнє харчування й наполеглива праця зробили свою справу: жінка виглядала набагато старшою. Молодиця була худа, аж сіра, і їй не часто у житті вдавалося отримати нову одягу. Вона зроду не скаржилася на свою долю, але риси обличчя робили жінку більше схожою на бабусю, ніж на матір. Хоч як вона не стискала груди, залишаючи огидні червоні плями навколо пипок, змогла вичавити з них лише жалюгідні кілька крапель молока. У тридцять п'ять років, на півдорозі свого життя, кожен здобуває якісь корисні знання, які можна передати в спадок, а в Гелени Коскевич їх було навіть надміру.

— Мамине малюк, — ласкаво прошепотіла вона дитині й погладила її пипкою, змоченою в молоці, по зморщеному роту.

Повіки розклепилися, і немовля спробувало смоктати. Тоді нарешті мати мимоволі впала у глибокий сон.

Ясьо Коскевич, гарно збудований, але нудний чоловік із розкішними вусами — його єдиним проявом самоствердження в цьому світі — виявив, що його дружина і дитина поснули у кріслі-гойдалці, коли прокинувся о п'ятій. Цієї ночі він не помітив її відсутності у ліжку. Жевжик споглядав на байструка, який, дякувати Богові, хоча б перестав плакати. Може, воно мертве? Чоловікові було байдуже. Нехай про життя і смерть турбується жінка. А для нього найважливіше — бути у бароновому маєтку з першими промінчиками сонця. Лісничий зробив кілька довгих ковтків козячого молока й обтер свої вуса рукою. Відтак схопив окраєць хліба однією рукою, а пастки — іншою й безгучно вислизнув з оселі, остерігаючись розбудити дитину, бо та знову почне плакати. Він подався до лісу, більше не згадуючи про маленького зловмисника, адже вважав, що бачив його востаннє.

Флорентина стояла поруч напоготові, щоб увійти в кухню саме перед тим, як старий годинник, що упродовж багатьох років демонстрував свій власний час, бамкнув шість разів. Це було не більш ніж невиразна допомога тим, хто хотів знати, котра зараз година, щоб підійматися або лягати спати. До повсякденних обов'язків дівчини входило приготування сніданку, загалом неважке завдання, яке полягало у простому розподілі козячого молока та куснів житнього хліба серед сім'ї з вісьмох осіб. Тим не менш, це завдання вимагало мудрості Соломона: розділити все так, аби ніхто не бурчав, що його обділили.

Флорентина вражала тих, хто бачив її вперше, — мила, немічна і добряче вже пошарпана. Хоча протягом останніх двох років їй доводилося носити ту саму сукню, ті, хто міг відокремити свою думку про дитину від її оточення, розуміли, чому Ясьо закохався в її матір. Довгі світлі коси Флорентини сяяли, а її карі очі блищали всупереч її походженню та вихованню.

Юнка навшпиньки підійшла до крісла-гойдалки та задивилася на матір і маленького хлопчика, якого вона обожнювала вже

з першого погляду. За свої вісім років дівчинка ніколи не мала ляльки. Правду кажучи, вона навіть бачила ляльку лише раз, коли всю сім'ю запросили на День Святого Миколая до замку барона. Та навіть тоді вона не спромоглася торкнутися гарної іграшки, зате тепер відчула незбагненне бажання потримати цю дитину на руках. Юнка схилилася й узяла немовля в матері і, споглядаючи на його блакитні оченята, такі блакитні-блакитні, почала наспівувати. Зміна температури від теплоти грудей матері до холоду рук маленької дівчинки змусила дитину розплакатися. Це розбудило її матір, чия єдина реакція полягала в тому, щоб почуватися винною, що заснула.

— Святий Боже, він іще живий, Фльорцю, — втішилася вона. — Приготуй сніданок для хлопчиків, поки я знову спробую нагодувати маля.

Флорентина неохоче передала дитину матері й спостерігала, як та знову до болю стискала свої груди. Дівчинка стояла мов зачарована.

— Поквапся, Фльорцю! — гримнула на неї мати. — Решті сім'ї також треба їсти.

Флорентина неохоче скорилася, коли її четверо братиків скотилися з горища, де вони спали. Хлопці цілували материні руки вітаючись і з жахом зиркали на зайду. Все, що вони знали, полягало в тому, що цей байстрюк не вийшов із живота їхньої матінки. Флорентина ж була занадто схвильована, щоб їсти свій сніданок цього ранку, тому хлопці розділили її частку між собою без вагань, залишивши на столі порцію для матері. Ніхто й не помітив, що вона іще нічого не їла з моменту появи дитини.

Гелена Коскевич була задоволена тим, що її діти вже на самому початку свого життя навчилися бути самостійними. Вони могли годувати худобу, доїти кіз і поратися на городі без жодної допомоги або спонукання.

Коли Ясьо повернувся ввечері додому, Гелена для нього вечерю не приготувала. Флорентина взяла трьох зайців Франека, її брата-мисливця, яких той уполював напередодні, й узялася здирати з них шкуру. Флорентина пишалася, що порядкувала вечірньою трапезою, відповідальність за яку їй довіряли лише тоді, коли її мати нездужала, а Гелена рідко дозволяла собі таку розкіш. Їхній

батько приніс додому шість грибів і три картоплини: сьогодні ввечері буде справжнє свято.

Після вечері Ясьо Коскевич сидів у кріслі біля вогню й уперше вивчав приблуду. Тримаючи малюка під пахвами і підтримуючи безпорадну голівку пальцями, він окинув його поглядом. Зморшкувате й беззубе обличчя рятували лише прекрасні блакитні очі, які лупали у порожнечу. Коли чоловік оглянув маленьке тільце, щось привернуло його увагу. Він спохмурнів і потер маленькі груди великими пальцями.

— Ти це помітила, жінко? — поцікавився він і вказав на груди дитини. — Маленький виродок має лише один сосок.

Дружина спохмурніла й собі потерла шкіру немовляти великим пальцем, ніби сподіваючись якимось дивовижним чином викликати появу відсутнього соска. Її чоловік мав рацію: там була лише одна маленька безбарвна цятка, але там, де мало з'явитися з правого боку її дзеркальне відображення, шкіра була цілком гладкою.

Забобони жінки негайно вилилися назовні.

— Його нам прислав сам Бог! — вигукнула вона. — Поглянь на його знак на дитині.

Чоловік сердито віддав їй малюка.

— Ти дурепа, жінко. Цю дитину матері дала людина з поганою кров'ю, — він плюнув у вогонь, аби підкреслити цю свою думку про походження дитини. — Так чи інакше, я б навіть картоплини не поставив на те, що цей маленький плюгавець проживе іще одну ніч.

Ясьо Коскевичу залежало ще менше, ніж картоплина, чи виживе ця дитина. За своєю природою він не був черствим, але хлопчик був не його, а іще один рот для годування лише додав би йому клопотів. Але не йому перечити Всемогутньому, і більше не думаючи про дитину, чоловік провалився у глибокий сон.

Дні минали один за одним, і навіть Ясьо Коскевич почав вірити, що дитина може вижити, і якби він свого часу заклався, то втратив би цілу картоплину. Його старший син Франек, мисливець, зробив дитині ліжечко з деревини, яку назбирав у лісі барона. Флорентина порізала на дрібні шматочки свої старі сукні